

Panhellenic Conference of Educational Sciences

Vol 2016, No 1

6th Conference Proceedings

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

6^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας
24-26 ΙΟΥΝΙΟΥ 2016

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδότος Ιωάννης

Πολυχρονόπουλου Σταυρούλα

Μπαστιά Αγγελική

ΤΟΜΟΣ Α'

Social pedagogy & intercultural education

Ιωάννα Καραπαππά

doi: [10.12681/edusc.961](https://doi.org/10.12681/edusc.961)

To cite this article:

Καραπαππά Ι. (2017). Social pedagogy & intercultural education. *Panhellenic Conference of Educational Sciences*, 2016(1), 374–381. <https://doi.org/10.12681/edusc.961>

Κοινωνική παιδαγωγική & διαπολιτισμική εκπαίδευση

Ιωάννα Καραπαππά, Εκπαιδευτικός φιλόλογος

Ioannakarapappa22@gmail.com

Περίληψη

Α)ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Είναι γεγονός πως η ένταξη ενός ευρύτερου και σύγχρονου εκπαιδευτικού μοντέλου στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας κρίνεται αναγκαία, προκειμένου το σχολείο να ανταποκριθεί και να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται το φαινόμενο της αύξησης των ατόμων διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής στην Ευρώπη, με αποτέλεσμα να αναζητείται συνεχώς η διαδικασία εύρεσης καινοτόμων τρόπων ένταξης αυτών των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων στο χώρο του σχολικού περιβάλλοντος.

Β)Σκοπός της έρευνας μας είναι να αναδείξουμε εάν το σχολείο του σήμερα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, κι αν όχι να εντοπίσουμε τα προβλήματα και να προτείνουμε αφενός τρόπους βελτίωσης του εκπαιδευτικού συστήματος κι αφετέρου να σχεδιάσουμε την ομαλή ένταξη αυτών των κοινωνικών ομάδων στο σχολείο. Αυτό θα επιτευχθεί με την εδραίωση του «δημιουργικού σχολείου» στο οποίο πρωταγωνιστής θα είναι ο μαθητής. Πιο συγκεκριμένα, αυτό το σχολείο θα σέβεται την ατομικότητα του μαθητή και θα πιστεύει στις δημιουργικές του ικανότητες. Επίσης, θα πρέπει να δούμε το ρόλο του εκπαιδευτικού καθώς αυτός θα πρέπει να είναι σε θέση να αναθεωρήσει κριτικά και να παραμερίσει το μοντέλο του παραδοσιακού δασκάλου, προκειμένου να εντάξει τα παιδιά διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης με ομαλό τρόπο στη λειτουργία του σχολείου.

Γ)ΕΥΡΗΜΑΤΑ: Για τη σύνταξη της παρουσίασης αυτής αξιοποιήθηκαν άρθρα από εκπαιδευτικά περιοδικά καθώς κι από πανεπιστημιακά εγχειρίδια σχετικά με την κοινωνική παιδαγωγική και την διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Δ)ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Στις μέρες μας, σχεδόν όλες οι σχολικές τάξεις έχουν μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής και κοινωνικής καταγωγής και οι εκπαιδευτικοί

οφείλουν να προσαρμοστούν στα δεδομένα του σήμερα. Όλα τα παιδιά-ανεξαρτήτως πολιτικών, θρησκευτικών και φυλετικών πεποιθήσεων-είναι ίσα κι έχουν δικαίωμα να έχουν ισότιμες ευκαιρίες κι αυτό πρέπει να το έχουμε στο νου μας, αν επιθυμούμε να οικοδομήσουμε ένα ευέλικτο και δίκαιο εκπαιδευτικό σύστημα.

λέξεις-κλειδιά

«δημιουργικό σχολείο», ισότιμες ευκαιρίες, αναθεώρηση διδασκαλίας

Abstract

A) INTRODUCTION: Indeed, the inclusion of a larger and modern educational model in our country's education system is necessary in order for the school to respond and adapt to the new circumstances. In recent years, the phenomenon of the increase of people of different cultural backgrounds in Europe, leading to constantly seek out the process of finding innovative ways of integrating these sensitive groups in the area of the school environment.

B) The aim of our research is to highlight if the school meets the needs of intercultural education, though not to identify the problems and suggest both how to improve the educational system and secondly to plan the smooth integration of these social groups at school. This will be achieved through the establishment of a "creative school" in which the protagonist will be the student. More specifically, this school will respect the individuality of the student and will believe in creative abilities. We, also, should look at the role of the teacher as he should be able to critically review and set aside the model of the traditional teacher to integrate children of different cultural backgrounds in a smooth way to the school operation.

C) FOUNDINGS: For the preparation of this presentation utilized by educational articles from magazines and university textbooks on social pedagogy and intercultural education.

D) CONCLUSIONS: Nowadays, almost all classrooms have students from different cultural and social background and teachers need to bring up to date. All children-regardless of political, religious and racial beliefs-are equal and have the

right to equal opportunities and we must keep it in mind if we want to build a flexible and fair educational system.

Keywords

“creative school”, equal opportunities, review teaching

Σε μια τόσο παγκοσμιοποιημένη εποχή που βιώνουμε ο αριθμός των μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα αυξάνεται ολοένα και περισσότερο. Η ένταξη ενός ευρύτερου και σύγχρονου εκπαιδευτικού μοντέλου στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας κρίνεται πιο αναγκαία από ποτέ, προκειμένου το σχολείο να ανταποκριθεί και να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Συνεχώς αναζητείται η διαδικασία εύρεσης καινοτόμων τρόπων ένταξης αυτών των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων από επιστήμονες στο χώρο του σχολικού περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, κατά τον Λαγουδάκο, θα πρέπει να σχεδιασθούν ειδικά προγράμματα σπουδών και οι καθηγητές να αναπτύξουν πολυπολιτισμική επίγνωση. Με λίγα λόγια, η σχολική μονάδα και ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι γεμάτοι από εφόδια κι εμπειρίες για να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένοι μαθητές. Κάνοντας μια αναδρομή στο παρελθόν, ο Λαγουδάκος τονίζει ότι ο διαπολιτισμός εμφανίζεται στην ελληνική κοινωνία τη δεκαετία του 1980 στο κομμάτι της θεωρητικής ανάλυσης και τη δεκαετία του 1990 στο επίπεδο της εκπαιδευτικής πολιτικής και είναι σημαντικό να τονισθεί διότι τότε έχουμε την ηχηρή παρουσία ενός μεταναστευτικού ρεύματος από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, των Βαλκανίων, των Ασιατών, των Αφρικανών και φθάνοντας στο σήμερα ανθρώπων από τη Συρία και των ευρύτερων περιοχών. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δημιουργήθηκε ως απάντηση στην ανάγκη του επαναπροσδιορισμού της σχέσης εκπαίδευσης και πολυπολιτισμικής κοινωνίας κι αποτελεί το δίαυλο που επιτρέπει την επικοινωνία δύο ή περισσότερων πολιτισμών. Σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με την Μπεζάτη Θ. και τη Θεοδοσοπούλου Μ., οι βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στηρίζονται στην εξάλειψη του ρατσισμού και του εθνικισμού, στην ανταλλαγή πληροφοριών κι εμπειριών, στη σωστή επικοινωνία, στην εκπαίδευση για την ειρήνη και τον διαπολιτισμικό σεβασμό

και στην καλλιέργεια της αλληλεγγύης. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στοχεύει να κάνει γνωστό τον σεβασμό για τους πολιτισμούς, να διδάξει την αλληλεγγύη, την ειρήνη και την κοινωνική δικαιοσύνη. Επίσης, να γεφυρώσει τις όποιες διαφορές υπάρχουν, να δώσει ίσες ευκαιρίες. Αυτή αξιοποιεί τους διάφορους πολιτισμούς κι επιδιώκει να εμποδίσει το σχηματισμό στερεοτύπων και προκαταλήψεων απέναντι σε πρόσωπα και πολιτισμούς. Δίνει ουσία στα ανθρώπινα δικαιώματα προωθώντας τη συνεργασία μεταξύ των λαών. Είναι αξιοσημείωτο να τονισθεί ότι η διαπολιτισμική παιδεία διδάσκει την εκτίμηση για το διαφορετικό, ώστε να δημιουργηθούν κοινωνίες με πολλές και διαφορετικές προσλαμβάνουσες που θα διακρίνονται από ισονομία. Χρειαζόμαστε περισσότερο από κάθε άλλη φορά ουσιαστικές παιδαγωγικές παρεμβάσεις και όχι εκτιμήσεις στο θέμα αυτό, για να οικοδομηθεί με γερά θεμέλια το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.

Για να γίνουν πράξη τα παραπάνω, πρέπει να παρατηρήσουμε αν αυτά μπορούν να προσαρμοστούν σε μια σχολική αίθουσα. Οι Μπεζάτη Θ. και Θεοδοσοπούλου Μ. υποστηρίζουν ότι η διαπολιτισμική τάξη είναι μια τάξη ανοιχτή στην κοινωνία, όπου εκπαιδευτικός και μαθητής προέρχονται από διαφορετικό κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον, συνεπώς ερμηνεύουν με διαφορετικό τρόπο την πραγματικότητα. Το στοιχείο εκείνο που μας ενδιαφέρει σε μια πολυπολιτισμική τάξη είναι η διασφάλιση της διαπολιτισμικής πορείας με στόχο την επίτευξη της συνεργασίας μεταξύ των μαθητών. Αρχικά-όπως ο Νικολάου Γ. έχει ερευνήσει- η άρση προκαταλήψεων στηρίζεται στη γνωριμία μας με τον άλλο. Η γνωριμία μας μ' αυτόν, μας επιτρέπει να διαμορφώνουμε μέσω της αλληλεπίδρασης περισσότερο αξιόπιστες απόψεις για το άτομό του, αποδυναμώνοντας έτσι το ρόλο των προκαταλήψεων. Στη συνέχεια, έχουμε την απόκτηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Αυτό εννοείται πως δεν είναι απαραίτητο να συμβεί καθώς υπάρχει πιθανότητα να υπάρξει απόρριψη. Η διαπολιτισμική πορεία δεν θέλει να εξιδανικεύσει τον διαφορετικό "Άλλο", ωστόσο δεν επιθυμεί και την εκ των προτέρων απόρριψή του. Τα παραπάνω καταλήγουν σε μια έτι περαιτέρω καλή επικοινωνία, καθώς η εμπιστοσύνη που έχει αναπτυχθεί μεταξύ δύο ή περισσότερων μαθητών διευκολύνει την επικοινωνία καθώς έχουν εξαιρεθεί οι αλλοιώσεις και οι στερεοτυπικές σχέσεις. Το επόμενο στάδιο-που είναι και ο τελικός σκοπός αυτής της διαπολιτισμικής πορείας-είναι η δυνατότητα για συνεργασία μεταξύ των μαθητών. Η συνεργασία αυτή είναι το ζητούμενο στη σφαίρα

του “δημοσίου”, γιατί στη σφαίρα του “ιδιωτικού”, ο καθένας κάνει τις επιλογές του σύμφωνα με τις παραδόσεις του πολιτισμού του.

Συνεχίζει ο Νικολάου λέγοντας ότι η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι η διαδικασία επικοινωνίας ανάμεσα σε άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς. Η δράση της εντός της σχολικής κοινότητας ενδιαφέρει αρκετούς επιστήμονες για περαιτέρω μελέτη. Εντός της σχολικής τάξης υπάρχουν παιδιά με διαφορετικές προηγούμενες γλωσσικές συμπεριφορές και καλούνται να ξεπεράσουν την ανομοιογένειά τους, προκειμένου να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Είναι πολύ πιθανόν, όμως, να υπάρξουν κάποιοι παράγοντες που να δημιουργήσουν κάποια εμπόδια στο κομμάτι της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Παραδείγματος χάρη, οι διαχωριστικές γραμμές που προωθούν την κοινωνική διάκριση και τον πολιτισμικό ρατσισμό, οι σχολικοί χώροι και οι αίθουσες διδασκαλίας σε ένα μοντέλο το οποίο επιτρέπει μόνο παραδοσιακού τύπου διδακτικές οπτικές και δεν ευνοούν την ένταξη των μαθητών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες στην αίθουσα. Κάποια άλλα φαινόμενα που αυξάνουν τα εμπόδια είναι οι μειωμένες προσδοκίες των εκπαιδευτικών και η ελλιπής εκπαίδευσή τους. Διαπιστώνουμε ότι η αποδοχή της πολιτισμικής ετερότητας ισχύει στη θεωρία και όχι στην πράξη. Βάσει λογικής, είναι αδύνατον να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά του “άλλου”, δίχως να γνωρίζουμε ποιος είναι κι από πού προέρχεται. Το λάθος που κάνουμε είναι να οδηγούμαστε σε γενικεύσεις γι’ αυτόν. Συνεπώς, αυτού του είδους οι προκαταλήψεις ενθαρρύνουν τις διαχωριστικές γραμμές. Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η εκπαίδευση είναι σε θέση να δομήσει το προνομιακό έδαφος όπου οι νέοι θα ζούνε μαζί.

Ο Λαγουδάκος Μ. υποστηρίζει ότι η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής γίνεται με ευθύνη της Πολιτείας κι όχι της σχολικής μονάδας. Οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να παρέμβουν σε σοβαρά ζητήματα, αλλά αυτό από μόνο του δε φτάνει. Ήρθε το πλήρωμα του χρόνου να γίνει κατανοητό ότι πρέπει να αναθεωρήσουν κριτικά και να παραμερίσουν το μοντέλο του παραδοσιακού δασκάλου. Ο Λαγουδάκος πιστεύει ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν υποχρέωση να αγωνίζονται για ένα δημοκρατικό σχολείο, ένα σχολείο που να μην κατηγοριοποιεί τους μαθητές, να διδάσκει αξίες, σεβασμό και αποδοχή του άλλου, όποιος κι αν είναι. Ο στόχος, λοιπόν, είναι διττός: πρώτον, ότι κάθε παιδί έχει δικαίωμα στη μάθηση και δεύτερον, η εκπαίδευση είναι δικαίωμα κι όχι προνόμιο λίγων, όλοι πρέπει να έχουν πρόσβαση σε αυτό. Αυτό που μπορεί να πράξει το σχολείο-σύμφωνα μ’ αυτόν- είναι

όχι μόνο να δημιουργήσει εξατομικευμένο κι ευέλικτο πρόγραμμα ενίσχυσης των αδύναμων μαθητών, αλλά και να συνεργαστεί και με τους Σχολικούς Συμβούλους, υλοποιώντας ετήσια σεμινάρια επιμόρφωσης όλων των εκπαιδευτικών με σκοπό την σωστή ενημέρωσή τους σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και η υποχρεωτική παρακολούθηση αυτών των σεμιναρίων κάθε δύο με τρία χρόνια. Επιπλέον, το Υπουργείο Παιδείας έχει τη δυνατότητα να ενδυναμώσει το Γραφείο Συμβουλευτικής & Επαγγελματικού Προσανατολισμού, καθώς ο ρόλος του εκπαιδευτικού-συμβούλου είναι σημαντικός καθώς θα βοηθήσει τους αλλοδαπούς μαθητές να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους κατά τον βέλτιστο τρόπο. Είναι περισσότερο ανάγκη από ποτέ να αναπτυχθούν νέες παιδαγωγικές πρακτικές εάν προσδοκούμε ένα σχολείο το οποίο θα στηρίζεται στην ισονομία. Για παράδειγμα, η σχολική μονάδα μπορεί να δημιουργήσει προγράμματα Project για τη μελέτη τοπικών ιστοριών μέσα από συνεντεύξεις με άτομα και οικογένειες. Επίσης, είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μια μηνιαία εφημερίδα σε διάφορες γλώσσες, έτσι τα παιδιά θα νιώθουν ότι βρίσκονται σε οικείο περιβάλλον κι όχι περιθωριοποιημένα από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Κλείνοντας, να οργανωθούν θεατρικές παραστάσεις που θα δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να γνωρίσουν καλύτερα τους αλλοδαπούς μαθητές, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα θετικό κλίμα μεταξύ τους.

Ο ρόλος ενός εκπαιδευτικού-κατά τον Λαγουδάκο Μ.- σε ένα διαπολιτισμικό σχολείο όχι μόνο είναι πολυσύνθετος, καθώς θα πρέπει να διαθέτει διάφορες δεξιότητες, όπως πολιτισμοκεντρική επάρκεια και γνώσεις συμβουλευτικής, αλλά είναι και δύσκολος και σημαντικός καθώς αυτός βρίσκεται κοντά σ' αυτούς τους μαθητές και γι' αυτό χρειάζεται επιμόρφωση προκειμένου να ανταπεξέλθει στα νέα δεδομένα. Είναι ο άνθρωπος, ο οποίος θα βοηθήσει τους αλλοδαπούς μαθητές να εξωτερικεύσουν τα θέλω τους και τις ικανότητές τους με τον καλύτερο τρόπο για να ενταχθούν αποτελεσματικά στην ελληνική κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοεί την πολιτισμικότητα καθώς και τις έννοιες που σχετίζονται γύρω από αυτή (εθνικότητα, διαφορετικότητα). Επίσης, να έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί με σωστό τρόπο τη συμβουλευτική σε μαθητές μειονοτικών ομάδων. Ο εκπαιδευτικός-και κατά επέκταση και η Πολιτεία-οφείλει όχι μόνο να ενισχύει την αλληλεγγύη, τη δικαιοσύνη και την ισότητα, αλλά και την ανάγκη των πολιτισμικών ομάδων να διατηρούν σε μεγάλο βαθμό γι' αυτούς στοιχεία της κουλτούρας τους και να συμμετέχουν στον κοινό εθνικό πολιτισμό. Ο εκπαιδευτικός εντός της αιθούσας-

σύμφωνα με την Μπεζάτη Θ. και τη Θεοδοσοπούλου Μ.- αποτελεί τον φορέα πολιτισμικών αντιλήψεων, αξιών όπως και προκαταλήψεων που επηρεάζουν τη διδασκαλία. Οφείλει να βοηθήσει τους μαθητές να αποκτήσουν θετικές σχέσεις μεταξύ τους και να μειώσει τις εσωτερικές συγκρούσεις. Η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή πρέπει να στηρίζεται στον αλληλοσεβασμό και στην αμοιβαία αποδοχή. Ειδικότερα, ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι δίκαιος και διορατικός, να έχει θετική ανταπόκριση, να διακατέχεται από πνεύμα κατανόησης, να έχει στη διάθεσή του μια ποικιλία παιδαγωγικών στρατηγικών και τεχνικών, να χρησιμοποιεί κανόνες σχέσεων που θα στηρίζονται στον αλληλοσεβασμό των ιδιαιτεροτήτων, να επιτρέπει στους άλλους να είναι διαφορετικοί. Βέβαια, και η Πολιτεία οφείλει να στηρίζει και να υποβοηθήσει το έργο του εκπαιδευτικού με βάση κάποιες διαδικασίες, όπως είναι η συνεχής εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, ο επαναπροσδιορισμός του τρόπου διδασκαλίας, η παροχή ειδικού διδακτικού υλικού, η αξιοποίηση των μεθόδων οργάνωσης της σκέψης που έχουν αναπτυχθεί από άλλους πολιτισμούς και παραδόσεις και η δημιουργία διαπολιτισμικών πρακτικών που θα μειώνουν τα κρούσματα ρατσισμού και ξενοφοβίας στα σχολεία. Άλλωστε, η παιδεία δεν φαίνεται μόνο στη γνώση αλλά και στη συμπεριφορά.

Κλείνοντας, όλα τα προαναφερθέντα συγκροτούν αυτό που ίσως μπορούμε να ονομάσουμε δημιουργικό σχολείο, όπου μέσα σ' αυτό ο μαθητής θα είναι ο πρωταγωνιστής και ο καθένας θα σέβεται την ατομικότητά του. Όλοι ανεξαιρέτως επιθυμούμε ένα σχολείο το οποίο θα έχει διττό χαρακτήρα: αφενός να παρέχει ουσιαστική μόρφωση κι αφετέρου, να διαπλάθει ισχυρές και υγιείς προσωπικότητες, οι οποίοι μακροπρόθεσμα θα μπορούν να είναι σε θέση να προσφέρουν στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Το εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να παρομοιαστεί σαν ένα οικοδόμημα. Όπως ένα οικοδόμημα για να είναι στέρεο πρέπει τα θεμέλιά του να μην είναι σαθρά, έτσι λοιπόν και το σχολείο για να μπορεί να παρέχει αυτά που πρέπει στους μαθητές, η Πολιτεία σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς πρέπει να θέσουν από κοινού τις απαιτούμενες βάσεις από νωρίς. Προφανώς δεν είναι μια εύκολη υπόθεση κι ούτε πρόκειται να γίνουν θετικές αλλαγές σύντομα, όμως είναι περισσότερο ανάγκη από ποτέ να υπάρξει μια ουσιαστική και ριζοσπαστική οπτική και αλλαγή του τρόπου αντίληψης αν θέλουμε ένα σύγχρονο, δημοκρατικό και στα πρότυπα των ευρωπαϊκών δεδομένων εκπαιδευτικό σύστημα. Η Κοινωνική Παιδαγωγική πρέπει να είναι παρούσα στις εξελίξεις, καθώς μελετά τους

παιδαγωγικούς θεσμούς και πως αυτοί επιδρούν με τη λειτουργία τους γενικά στις κοινωνικές ομάδες και ειδικά στα άτομα. Σαφώς έχουν πραγματοποιηθεί θετικά βήματα στον τομέα της εκπαίδευσης, ωστόσο χρειάζονται περισσότερα προκειμένου να υπάρξει ουσιαστική εξέλιξη και πρόοδος.

Βιβλιογραφία:

1. Λαγουδάκος Μιχαήλ, «Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα», 2^ο ΠΕΚ Αθήνας
2. Νικολάου Γεώργιος, 2005, *Διαπολιτισμική διδακτική. Το νέο περιβάλλον-Βασικές Αρχές*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
3. Νικολάου Γεώργιος, 2011, ..., Εργαστήριο Μελετών Απόδημου Ελληνισμού και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
4. Μπεζάτη Θεοδώρα, Θεοδοσοπούλου Μάρα, 2006, «Στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και ο ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων», Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ)